

بررسی کیفری اهمال در نگهداری حیوانات

سید محمد طاهر اسحق^۱

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۱۰/۰۱ تاریخ چاپ: ۱۴۰۵/۰۳/۲۸

چکیده

اهمال در نگهداری حیوانات یکی از مسائل نوظهور در حوزه حقوق کیفری و حقوق محیط زیست است که در سال‌های اخیر با گسترش فرهنگ نگهداری حیوانات خانگی و افزایش حساسیت اجتماعی نسبت به حقوق حیوانات، اهمیت ویژه‌ای یافته است. رفتارهایی نظیر عدم تأمین تغذیه مناسب، مراقبت پزشکی ناکافی، نگهداری در شرایط غیربهداشتی یا خطرناک و رهاسازی حیوانات، می‌تواند مصداق اهمال محسوب شود. این پژوهش با هدف بررسی ابعاد کیفری اهمال در نگهداری حیوانات در نظام حقوقی ایران انجام شده و به تحلیل عناصر قانونی، مادی و معنوی این رفتار و جایگاه آن در قوانین موجود می‌پردازد. همچنین با بررسی خلأهای قانونی، رویه قضایی و مقایسه‌ای کوتاه با برخی نظام‌های حقوقی دیگر، چالش‌ها و راهکارهای تقویت حمایت کیفری از حیوانات مورد تحلیل قرار گرفته است. نتایج نشان می‌دهد که هرچند برخی مقررات پراکنده در قوانین ایران وجود دارد، اما قانون جامع و صریحی درباره اهمال در نگهداری حیوانات تدوین نشده و نیاز به اصلاح و جرم‌انگاری دقیق‌تر احساس می‌شود.

واژگان کلیدی

اهمال، حیوانات، مسئولیت کیفری، حقوق محیط زیست، جرم‌انگاری، حمایت از حیوانات

^۱ کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی.

۱. مقدمه

حیوانات از دیرباز در تعامل مستمر با انسان زیسته و نقش‌های متعددی در حیات بشری ایفا کرده‌اند؛ از تأمین نیازهای اقتصادی و امنیتی گرفته تا کارکردهای عاطفی، درمانی و زیست‌محیطی. در جوامع معاصر، به‌ویژه با گسترش شهرنشینی و افزایش نگهداری حیوانات خانگی، جایگاه حیوانات از موجوداتی صرفاً ابزاری به موجوداتی برخوردار از حداقلی از حقوق و رفاه ارتقا یافته است (Pierce, 2009 & Bekoff). این تحول نگرشی، ضرورت بازاندیشی در نظام‌های حقوقی و کیفری کشورها در قبال رفتار انسان با حیوانات را بیش از پیش آشکار ساخته است.

در دهه‌های اخیر، موضوع رفاه حیوانات به یکی از دغدغه‌های مهم اجتماعی و حقوقی تبدیل شده و نهادهای بین‌المللی نیز بر لزوم حمایت کیفری از حیوانات در برابر سوءرفتار، غفلت و بدرفتاری تأکید کرده‌اند (World Organisation for Animal Health [WOAH], 2021). در این میان، «اهمال در نگهداری حیوانات» به‌عنوان شکلی از رفتار زیان‌بار، می‌تواند منجر به آسیب جسمی، بیماری، رنج شدید یا حتی مرگ حیوان شود، بدون آن‌که لزوماً رفتار مرتکب واجد عنصر فعل مثبت و عمد مستقیم باشد.

در حقوق کیفری، ترک فعل و اهمال در صورتی می‌تواند منشأ مسئولیت کیفری باشد که شخص مکلف به انجام فعل معینی بوده و از انجام آن خودداری کرده باشد (میرمحمدصادقی، ۱۳۹۹). با این حال، اعمال این قاعده در خصوص حیوانات، به‌ویژه در نظام حقوقی ایران، با چالش‌های نظری و عملی متعددی مواجه است. اگرچه در قوانین ایران مقررات پراکنده‌ای در زمینه منع حیوان‌آزاری، حمایت از محیط زیست و حفظ حیات وحش وجود دارد، اما اهمال در نگهداری حیوانات به‌صورت صریح و مستقل جرم‌انگاری نشده است (قانون مجازات اسلامی، ۱۳۹۲؛ قانون حفاظت و بهسازی محیط زیست، ۱۳۵۳).

این خلأ تقنینی موجب شده است که در عمل، تعقیب کیفری رفتارهایی نظیر رهاسازی حیوانات خانگی، عدم تأمین نیازهای اولیه حیوان، یا بی‌توجهی منجر به مرگ یا آسیب حیوان، با ابهام مواجه شود و رویه‌های قضایی وحدت و انسجام لازم را نداشته باشند. از سوی دیگر، عدم تفکیک روشن میان حیوان‌آزاری عمدی و رفتارهای ناشی از اهمال، موجب تضعیف حمایت کیفری از حیوانات و کاهش بازدارندگی قانون شده است (Ashworth, 2015).

با توجه به افزایش نگهداری حیوانات خانگی در شهرهای ایران، رشد گزارش‌های مردمی درباره بدرفتاری و رهاسازی حیوانات، نبود قانون جامع حمایت از حیوانات و پراکندگی مقررات موجود، بررسی ابعاد کیفری اهمال در نگهداری حیوانات اهمیتی دوچندان می‌یابد. افزون بر این، ضرورت انطباق نظام حقوقی ایران با استانداردهای بین‌المللی رفاه حیوانات، ایجاب می‌کند که مفهوم اهمال و مسئولیت کیفری ناشی از آن به‌طور دقیق مورد واکاوی قرار گیرد (Favre, 2018).

بر این اساس، پژوهش حاضر با رویکردی توصیفی-تحلیلی می‌کوشد ضمن تبیین مفهوم اهمال در حقوق کیفری، جایگاه مسئولیت کیفری ناشی از اهمال در نگهداری حیوانات را در نظام حقوقی ایران بررسی کرده، خلأهای قانونی موجود را شناسایی نموده و با بهره‌گیری از مطالعات تطبیقی، پیشنهادهایی اصلاحی برای قانون‌گذار ارائه دهد.

۲. مبانی نظری و ادبیات پژوهش

۱. مفهوم اهمال در حقوق کیفری

اهمال در لغت به معنای سهل انگاری، بی توجهی و ترک مراقبت لازم است. در حقوق کیفری، اهمال معمولاً در قالب «بی احتیاطی»، «بی مبالائی» یا «عدم رعایت نظامات دولتی» مطرح می‌شود. اهمال زمانی جنبه کیفری پیدا می‌کند که شخص دارای تکلیف قانونی یا عرفی باشد و از انجام آن خودداری کند و این خودداری منجر به ورود ضرر گردد. در نظام حقوقی ایران، هرچند واژه «اهمال» به صورت مستقل کمتر در قوانین کیفری به کار رفته است، اما مفهوم آن در جرایم غیر عمدی و جرایم ناشی از تقصیر مورد شناسایی قرار گرفته است.

۲. ترک فعل و مسئولیت کیفری

یکی از مباحث مهم در تحلیل اهمال، مسئله «ترک فعل» است. در حقوق کیفری اصل بر این است که جرم از طریق فعل مثبت تحقق می‌یابد؛ اما در مواردی نیز ترک فعل می‌تواند موجب مسئولیت کیفری شود، مشروط بر اینکه:

تکلیف قانونی برای انجام فعل وجود داشته باشد

شخص توانایی انجام آن را داشته باشد

رابطه سببیت میان ترک فعل و نتیجه زیانبار احراز شود

در موضوع نگهداری حیوانات، مالک یا سرپرست حیوان دارای تکلیف عرفی و در برخی موارد قانونی نسبت به تأمین خوراک، بهداشت و امنیت حیوان است؛ بنابراین ترک این تکالیف می‌تواند مبنای مسئولیت کیفری قرار گیرد.

۳. جایگاه حیوانات در نظام حقوقی ایران

در حقوق ایران، حیوانات به طور سنتی در زمره اموال محسوب می‌شوند. قانون مدنی حیوان را مال دانسته و مالکیت نسبت به آن را به رسمیت می‌شناسد؛ اما در سال‌های اخیر، نگاه صرفاً مالی به حیوانات مورد انتقاد قرار گرفته و بحث «حقوق حیوانات» مطرح شده است.

در قوانین پراکنده از جمله:

قانون مجازات اسلامی

قانون حفاظت و بهسازی محیط زیست

قانون شکار و صید

مقرراتی در خصوص منع آسیب به حیوانات وحشی یا حمایت از گونه‌های در معرض خطر وجود دارد، اما درباره حیوانات خانگی یا اهمال در نگهداری، تصریح روشنی مشاهده نمی‌شود.

۴. عناصر سه گانه جرم در اهمال نسبت به حیوانات

الف) عنصر قانونی

برای تحقق جرم، وجود نص قانونی ضروری است (اصل قانونی بودن جرایم و مجازات‌ها). چالش اصلی در این حوزه، نبود جرم‌انگاری صریح درباره اهمال در نگهداری حیوانات است.

ب) عنصر مادی

عنصر مادی در اینجا می‌تواند به شکل ترک فعل باشد؛ مانند:

ندادن غذا یا آب کافی

عدم درمان بیماری حیوان

نگهداری در محیط غیربهداشتی

رها سازی حیوان در شرایط خطرناک

ج) عنصر معنوی

در اهمال، سوءنیت عمدی معمولاً وجود ندارد، بلکه تقصیر یا بی‌مبالاتی مطرح است؛ بنابراین اثبات آگاهی شخص از تکلیف و بی‌توجهی وی اهمیت دارد.

پیشینه تحقیق

پیشینه داخلی

در ایران، تحقیقات مستقلی درباره «اهمال در نگهداری حیوانات» به صورت خاص محدود است؛ اما برخی پایان‌نامه‌ها و مقالات در حوزه‌های زیر منتشر شده‌اند:

بررسی جرم حیوان‌آزاری در حقوق ایران

حمایت کیفری از محیط زیست

مسئولیت کیفری ناشی از ترک فعل

اغلب این پژوهش‌ها به طور غیرمستقیم به مسئله اهمال اشاره کرده‌اند، اما کمتر پژوهشی به صورت تخصصی این موضوع را تحلیل کرده است.

پیشینه خارجی

در بسیاری از کشورها، قوانین حمایت از حیوانات صراحتاً اهمال را جرم دانسته‌اند. برای مثال:

در حقوق انگلستان، «Animal Welfare Act 2006» اهمال در تأمین نیازهای اساسی حیوان را جرم می‌داند.

در ایالات متحده، در بسیاری از ایالت‌ها، عدم تأمین غذا و مراقبت پزشکی جرم‌انگاری شده است.

در آلمان، قانون حمایت از حیوانات رفتارهای ناشی از بی‌توجهی را قابل مجازات می‌داند.

این مقایسه نشان می‌دهد که نظام حقوقی ایران در این زمینه نیازمند توسعه و اصلاح است.

۳. روش‌شناسی پژوهش

روش تحقیق در این پژوهش توصیفی-تحلیلی است. در این روش تلاش می‌شود با توصیف دقیق مفاهیم، مقررات و دیدگاه‌های حقوقی مرتبط با موضوع، زمینه لازم برای تحلیل حقوقی مسئله فراهم شود. گردآوری داده‌ها در این تحقیق به شیوه کتابخانه‌ای انجام می‌گیرد و شامل مطالعه و بررسی منابع مکتوب از قبیل کتب تخصصی حقوق کیفری، مقالات علمی، پایان‌نامه‌ها و پژوهش‌های مرتبط است. علاوه بر این، قوانین و مقررات داخلی مرتبط با حمایت از حیوانات، از جمله مقررات مربوط به محیط زیست، حیوان‌آزاری و قواعد عمومی مسئولیت کیفری مورد بررسی قرار می‌گیرد تا جایگاه حقوقی اهمال در نگهداری حیوانات در نظام حقوقی ایران مشخص شود. همچنین اسناد و استانداردهای بین‌المللی مرتبط با رفاه حیوانات و حمایت حقوقی از آن‌ها مورد تحلیل قرار می‌گیرد و در کنار آن، با بهره‌گیری از روش مطالعه تطبیقی، مقررات برخی نظام‌های حقوقی دیگر درباره مسئولیت ناشی از اهمال در نگهداری حیوانات بررسی می‌شود. در مرحله تحلیل داده‌ها نیز با استفاده از روش تحلیل حقوقی و استنباط از متون قانونی، دیدگاه‌های دکترین حقوقی و رویه‌های موجود مورد ارزیابی قرار می‌گیرد تا ضمن تبیین مفهوم اهمال و ترک فعل در حقوق

کیفری، چالش‌ها و فرصت‌های جرم‌انگاری اهمال در نگهداری حیوانات در نظام حقوقی ایران شناسایی شود و بر اساس آن پیشنهادهایی برای تقویت حمایت کیفری از حیوانات ارائه گردد.

۴. یافته‌های پژوهش

چالش‌ها

۱. نبود قانون صریح
۲. ابهام در تعریف تکلیف قانونی مالک
۳. دشواری اثبات رابطه سببیت
۴. تعارض با نگاه سنتی مالکیت مطلق بر حیوان
۵. فقدان رویه قضایی منسجم فرصت‌ها

۱. افزایش آگاهی عمومی
۲. گسترش فعالیت سازمان‌های مردم‌نهاد
۳. امکان اصلاح قانون مجازات اسلامی
۴. استفاده از تجارب تطبیقی
۵. هماهنگی با استانداردهای بین‌المللی

بخش سوم: تحلیل ماهیت کیفری اهمال در نگهداری حیوانات و تمایز آن با حیوان‌آزاری عمدی یکی از مباحث اساسی در بررسی کیفری اهمال در نگهداری حیوانات، تفکیک آن از حیوان‌آزاری عمدی است. در ادبیات حقوقی و اجتماعی، این دو مفهوم گاه به‌جای یکدیگر استفاده می‌شوند؛ در حالی که از نظر تحلیلی، تفاوت‌های بنیادینی میان آن‌ها وجود دارد که بر نوع مسئولیت کیفری، عنصر روانی جرم و شدت مجازات تأثیرگذار است.

۱. از منظر عنصر مادی جرم در حیوان‌آزاری عمدی، رفتار مرتکب معمولاً به صورت فعل مثبت بروز می‌کند؛ مانند ضرب و جرح حیوان، سوزاندن، مسموم کردن یا هرگونه رفتار فعال که مستقیماً موجب درد، رنج یا مرگ حیوان شود. در این حالت، رفتار مجرمانه آشکار، قابل مشاهده و غالباً همراه با نشانه‌های فیزیکی مشخص است. اما در اهمال، رفتار مجرمانه غالباً در قالب «ترک فعل» تحقق می‌یابد. ترک فعل در اینجا به معنای خودداری از انجام تکلیفی است که قانون، عرف یا مسئولیت سرپرستی بر عهده شخص گذاشته است. برای مثال:

ندادن آب و غذای کافی برای مدت طولانی

خودداری از مراجعه به دامپزشک در صورت بیماری آشکار حیوان

نگهداری حیوان در محیطی آلوده، بسیار سرد یا بسیار گرم

بستن حیوان در فضای محدود بدون امکان تحرک

رها کردن حیوان در خیابان بدون امکان بقا

در این موارد، مرتکب اقدام خشونت‌آمیز مستقیم انجام نمی‌دهد، اما نتیجه رفتار او می‌تواند همانند آزار عمدی، موجب رنج شدید یا حتی مرگ حیوان شود؛ بنابراین از نظر آثار، تفاوت چندانی میان این دو وجود ندارد، هرچند شیوه ارتکاب متفاوت است.

۲. از منظر عنصر معنوی (روانی)

مهم‌ترین تفاوت اهمال و حیوان‌آزاری عمدی در عنصر روانی نهفته است. در حیوان‌آزاری عمدی، سوءنیت خاص یا عام وجود دارد؛ یعنی شخص آگاهانه و عامدانه قصد آسیب رساندن دارد یا دست‌کم می‌داند رفتار منجر به آسیب خواهد شد و آن را می‌پذیرد.

اما در اهمال، غالباً با «تقصیر» مواجه هستیم نه قصد مستقیم آسیب. تقصیر در حقوق کیفری ایران شامل موارد زیر است:

بی‌احتیاطی

بی‌مبالاتی

عدم رعایت نظامات

غفلت از تکلیف قانونی

در این حالت، مرتکب ممکن است قصد آسیب نداشته باشد، اما نسبت به تکلیف خود بی‌توجه است. برای مثال، فردی که حیوان خود را برای روزها تنها می‌گذارد و بدون غذا رها می‌کند، ممکن است مدعی شود قصد کشتن حیوان را نداشته است؛ اما این ادعا مسئولیت ناشی از بی‌مبالاتی را منتفی نمی‌کند.

در نتیجه، در اهمال، عنصر روانی بر پایه «قابلیت پیش‌بینی نتیجه زیانبار» تحلیل می‌شود. اگر شخص عاقل در شرایط مشابه می‌توانست پیش‌بینی کند که این رفتار منجر به آسیب خواهد شد، مسئولیت کیفری قابل تصور است.

۳. از منظر شدت واکنش اجتماعی و تقنینی

در بسیاری از نظام‌های حقوقی، حیوان‌آزاری عمدی به دلیل ماهیت خشونت‌آمیز آن، با مجازات شدیدتری مواجه است. جامعه این رفتار را نشانه‌ای از قساوت و خطر بالقوه برای انسان‌ها می‌داند.

اما اهمال غالباً به عنوان رفتاری ناشی از بی‌مسئولیتی یا ناآگاهی تلقی می‌شود و واکنش اجتماعی نسبت به آن خفیف‌تر است. با این حال، در سال‌های اخیر رویکردها تغییر کرده‌اند. پژوهش‌های جرم‌شناختی نشان داده‌اند که بی‌توجهی مزمن به حیوانات می‌تواند نشانه ضعف کنترل اجتماعی و زمینه‌ساز سایر رفتارهای ضداجتماعی باشد.

بنابراین، هرچند اهمال فاقد خشونت مستقیم است، اما از منظر سیاست جنایی، نیازمند توجه جدی است.

۴. از منظر رابطه سببیت

در حیوان‌آزاری عمدی، رابطه سببیت میان رفتار و نتیجه معمولاً مستقیم و واضح است؛ مثلاً ضربه وارد شده منجر به شکستگی یا مرگ حیوان شده است.

اما در اهمال، اثبات رابطه سببیت پیچیده‌تر است. برای مثال، اگر حیوانی در اثر سوءتغذیه تدریجی تلف شود، باید ثابت گردد که:

مالک تکلیف تأمین غذا داشته است

از وضعیت نامناسب آگاه بوده

کوتاهی او علت اصلی مرگ حیوان بوده است

این امر نیازمند نظر کارشناسی دامپزشکی و بررسی دقیق شرایط نگهداری است.

۵. تحلیل سیاست جنایی مناسب

در صورت جرم‌انگاری اهمال، قانون‌گذار باید میان موارد خفیف و شدید تفکیک قائل شود. برای نمونه:

اهمال جزئی و کوتاه‌مدت ممکن است با جریمه نقدی یا الزام به آموزش همراه باشد.

اهمال شدید که منجر به مرگ یا آسیب جدی شود، می‌تواند مستوجب مجازات سنگین‌تر و حتی محرومیت از نگهداری حیوان در آینده باشد.

چنین تفکیکی با اصول تناسب جرم و مجازات هماهنگ است.

۶. نتیجه تحلیلی این بخش

اهمال در نگهداری حیوانات، گرچه از نظر شکلی با حیوان‌آزاری عمدی متفاوت است، اما از حیث آثار می‌تواند به همان اندازه زیانبار باشد. تفاوت اصلی در عنصر روانی و نوع رفتار (ترک فعل در برابر فعل مثبت) است.

از منظر حقوق کیفری ایران، چالش اصلی در این حوزه، فقدان جرم‌انگاری صریح و تعریف دقیق تکالیف سرپرست حیوان است. بدون تعیین استانداردهای حداقلی نگهداری، اثبات تقصیر و مسئولیت کیفری دشوار خواهد بود.

بنابراین، جرم‌انگاری اهمال مستلزم:

۱. تعریف روشن تکالیف مالک

۲. تعیین معیارهای رفاه حیوان

۳. پیش‌بینی ضمانت اجرای متناسب

۴. امکان سلب صلاحیت نگهداری از افراد متخلف

است.

بخش چهارم: بررسی رویه قضایی ایران در زمینه اهمال نسبت به حیوانات

در نظام قضایی ایران، به دلیل فقدان جرم‌انگاری صریح اهمال در نگهداری حیوانات، آرای قضایی منسجم و مستقلی در این زمینه مشاهده نمی‌شود. با این حال، در برخی پرونده‌ها که موضوع حیوان‌آزاری یا رهاسازی حیوان مطرح بوده، دادگاه‌ها با استناد به عناوین مجرمانه دیگر اقدام به صدور رأی کرده‌اند.

در برخی موارد، رفتارهایی نظیر رهاسازی حیوانات در معابر عمومی، در صورتی که موجب تهدید علیه بهداشت عمومی یا اخلال در نظم شود، تحت عناوینی مانند «ایجاد مزاحمت» یا «تهدید علیه بهداشت عمومی» مورد رسیدگی قرار گرفته است؛ اما این رسیدگی‌ها به دلیل حمایت از سلامت انسان صورت گرفته و نه به منظور حمایت از خود حیوان.

در مواردی نیز که حیوان متعلق به شخص دیگری بوده و در اثر اهمال فرد ثالث تلف شده است، دعوا در قالب مسئولیت مدنی یا اتلاف مال مطرح شده است. در این حالت، حیوان صرفاً به عنوان مال مورد حمایت قرار گرفته است، نه موجود زنده دارای حق رفاه.

در نتیجه می‌توان گفت که رویه قضایی ایران در این حوزه:

۱. فاقد انسجام است

۲. مبتنی بر عناوین جایگزین کیفری است

۳. فاقد رویکرد حمایتی مستقیم نسبت به حیوان است

این وضعیت نشان می‌دهد که قوه قضاییه در نبود قانون صریح، ابزار کافی برای برخورد مؤثر با اهمال شدید در نگهداری حیوانات در اختیار ندارد.

بخش پنجم: تحلیل اهمال در نگهداری حیوانات از منظر حقوق عمومی و بهداشت
یکی از راه‌های تحلیل کیفری اهمال، بررسی آن از منظر تهدید علیه بهداشت عمومی است. اگر نگهداری غیربهداشتی حیوان موجب انتشار بیماری‌های مشترک بین انسان و حیوان (مانند هاری یا برخی عفونت‌ها) شود، می‌توان رفتار را مشمول مقررات مربوط به جرایم علیه بهداشت عمومی دانست.

اما این رویکرد چند محدودیت دارد:

تنها زمانی قابل اعمال است که سلامت انسان در معرض خطر باشد.

در صورت رنج حیوان بدون تهدید انسانی، قابل استناد نیست.

رویکرد آن انسان‌محور است نه حیوان‌محور.

با این حال، می‌توان استدلال کرد که اهمال گسترده در نگهداری حیوانات، نوعی اخلال در نظم عمومی و سلامت اجتماعی است؛ زیرا حیوانات رها شده می‌توانند موجب تصادف، انتقال بیماری و ایجاد ترس عمومی شوند. بنابراین سیاست جنایی می‌تواند با تکیه بر مفهوم «نظم عمومی» نیز مداخله کند.

بخش ششم: چالش‌های اثبات جرم اهمال در دادگاه

حتی در صورت جرم‌انگاری صریح، اثبات اهمال با چالش‌هایی روبه‌رو خواهد بود:

۱. اثبات تکلیف قانونی

باید مشخص شود که مالک دقیقاً چه وظایفی داشته است. بدون تعریف استانداردهای نگهداری، دادگاه در تعیین معیار دچار مشکل می‌شود.

۲. اثبات رابطه سببیت

کارشناسی دامپزشکی نقش اساسی دارد. باید احراز شود که آسیب وارده مستقیماً ناشی از کوتاهی مالک بوده است.

۳. اثبات عنصر روانی

در اهمال، اثبات تقصیر اهمیت دارد. دفاع رایج متهم ممکن است این باشد که از شدت بیماری یا نیاز حیوان آگاه نبوده است.

۴. نبود گزارش‌دهی رسمی

بسیاری از موارد اهمال پنهان می‌ماند، زیرا حیوانات توانایی شکایت ندارند و نظارت رسمی کافی وجود ندارد.

جدول تحلیلی یافته‌های پژوهش

دسته‌بندی	مؤلفه اصلی	توضیحات و یافته‌های دقیق
چالش‌ها	نبود قانون صریح	فقدان جرم‌انگاری مشخص و مستقیم برای اهمال در نگهداری حیوانات در قوانین فعلی.
	ابهام در تعریف تکلیف	عدم تعیین دقیق وظایف قانونی مالک و استانداردهای حداقلی نگهداری.

دسته بندی	مؤلفه اصلی	توضیحات و یافته های دقیق
	دشواری اثبات سببیت	پیچیدگی در اثبات رابطه علت و معلولی میان ترک فعل مالک و آسیب یا مرگ حیوان.
	تعارض با نگاه سنتی	تقابل با دیدگاه «مالکیت مطلق» بر حیوان که در فرهنگ سنتی رایج است.
	فقدان رویه قضایی منسجم	نبود آرای دادگاه ها با رویکردی واحد و مستقل در این حوزه.
فرصت ها	افزایش آگاهی عمومی	رشد توجه جامعه به حقوق حیوانات و مسائل رفاهی آن ها.
	نقش سازمان های مردم نهاد	گسترش فعالیت NGO ها برای حمایت از حیوانات و نظارت اجتماعی.
	اصلاح قوانین	امکان به روز رسانی و اصلاح قانون مجازات اسلامی برای پوشش این موارد.
	استفاده از تجارب تطبیقی	بهره گیری از رویکردها و قوانین کشورهای پیشرو در این زمینه.
	هماهنگی بین المللی	انطباق با استانداردها و کنوانسیون های بین المللی حمایت از حیوانات.
تحلیل ماهیت کیفری	عنصر مادی (تفاوت با عمد)	اهمال معمولاً به صورت «ترک فعل» (ندادن غذا، عدم درمان، رها کردن) است، نه فعل مثبت (ضرب و شتم).
	عنصر معنوی (روانی)	مبتنی بر «تقصیر» (بی احتیاطی، بی مبالایی، غفلت) است نه سوء نیت مستقیم؛ مبتنی بر قابلیت پیش بینی نتیجه زیانبار.
	شدت واکنش اجتماعی	واکنش نسبت به اهمال خفیف تر از آزار عمدی است، اما جرم شناسی آن را زمینه ساز رفتارهای ضد اجتماعی می داند.
	سیاست جنایی پیشنهادی	تفکیک میان اهمال خفیف (جریمه/آموزش) و اهمال شدید (مجازات سنگین تر و سلب صلاحیت نگهداری).
رویه قضایی ایران	وضعیت فعلی	فاقد انسجام و مستقل نبودن؛ دادگاه ها اغلب به عناوین جایگزین (مثل مزاحمت یا تهدید علیه بهداشت) استناد می کنند.
	رویکرد حمایتی	حمایت فعلی بیشتر «انسان محور» (حفظ بهداشت عمومی) یا «مال محور» (اتلاف مال غیر) است تا «حقوق حیوان».
تحلیل حقوق عمومی	منظر بهداشت عمومی	اهمال در صورتی جرم است که سلامت انسان را تهدید کند (مانند انتقال بیماری)، و گرنه قابل پیگیری نیست.
	منظر نظم عمومی	امکان مداخله قانون گذار با استناد به اخلال در نظم عمومی ناشی از حیوانات رها شده.

دسته‌بندی	مؤلفه اصلی	توضیحات و یافته‌های دقیق
چالش‌های اثبات	اثبات تکلیف قانونی	دشواری در مشخص کردن وظایف دقیق مالک در نبود معیارهای قانونی روشن.
	اثبات رابطه سببیت	نیاز حیاتی به نظر کارشناسی دامپزشکی برای احراز اینکه کوتاهی مالک علت اصلی آسیب بوده است.
	اثبات عنصر روانی	دفاع رایج متهم مبنی بر «عدم آگاهی» از شدت بیماری یا نیاز حیوان.
	نبود گزارش‌دهی رسمی	پنهان ماندن بسیاری از موارد به دلیل ناتوانی حیوانات در شکایت و نبود نظارت کافی.

۵. بحث و نتیجه‌گیری

بررسی مسئولیت کیفری ناشی از اهمال در نگهداری حیوانات نشان می‌دهد که این پدیده در حقوق کیفری ایران در وضعیتی مبهم و تا حدی مغفول قرار دارد. در حالی که در بسیاری از نظام‌های حقوقی معاصر، حمایت از رفاه حیوانات به عنوان بخشی از سیاست جنایی نوین مورد توجه قرار گرفته است، در نظام حقوقی ایران هنوز چارچوب تقنینی روشن و مستقلى برای مقابله با رفتارهای ناشی از بی‌توجهی و کوتاهی در نگهداری حیوانات وجود ندارد. این خلأ تقنینی موجب شده است که موارد متعدد رنج و آسیب وارد شده به حیوانات، به دلیل عدم وجود عنوان مجرمانه صریح، خارج از قلمرو واکنش کیفری باقی بماند یا تنها به صورت غیرمستقیم و تحت عناوین دیگری مورد رسیدگی قرار گیرد.

تحلیل مفهومی نشان می‌دهد که اهمال در نگهداری حیوانات ماهیتی متفاوت از حیوان‌آزاری عمدی دارد، هرچند پیامدهای آن می‌تواند از حیث شدت رنج و آسیب، مشابه یا حتی شدیدتر باشد. در حیوان‌آزاری عمدی، رفتار مجرمانه معمولاً به صورت فعل مثبت و همراه با قصد آسیب‌رسانی بروز می‌کند، در حالی که در اهمال، رفتار غالباً در قالب ترک فعل تحقق می‌یابد و عنصر روانی آن بر پایه تقصیر، بی‌مبالایی یا غفلت استوار است. با این حال، فقدان قصد مستقیم برای آسیب رساندن به حیوان نمی‌تواند به معنای فقدان مسئولیت تلقی شود؛ زیرا در بسیاری از موارد، شخص با وجود امکان پیش‌بینی نتیجه زیانبار، از انجام وظایف حداقلی خودداری کرده و همین بی‌توجهی زمینه ایجاد آسیب یا مرگ حیوان را فراهم کرده است. از این رو، تحلیل حقوقی اهمال باید بر مبنای معیار قابلیت پیش‌بینی نتیجه و وجود تکلیف عرفی یا قانونی برای مراقبت از حیوان صورت گیرد.

از منظر اثباتی نیز اهمال در نگهداری حیوانات با دشواری‌های قابل توجهی مواجه است. برخلاف موارد حیوان‌آزاری عمدی که رابطه سببیت میان رفتار و نتیجه معمولاً مستقیم و آشکار است، در موارد اهمال، آسیب وارد شده غالباً نتیجه فرایندی تدریجی مانند سوءتغذیه، بیماری درمان‌نشده یا شرایط نامناسب نگهداری است. در چنین مواردی، احراز رابطه سببیت نیازمند بررسی دقیق شرایط نگهداری و نظریه کارشناسی دامپزشکی است. علاوه بر این، نبود معیارهای مشخص قانونی برای تعیین حداقل استانداردهای رفاه حیوانات، قاضی را در تشخیص حدود مسئولیت مالک یا سرپرست با دشواری روبه‌رو می‌کند.

بررسی رویه قضایی ایران نیز نشان می‌دهد که دادگاه‌ها در نبود جرم‌انگاری صریح، ناگزیر به استفاده از عناوین جایگزین هستند. در برخی پرونده‌ها رفتارهایی نظیر رهاسازی حیوانات در معابر عمومی ذیل مفاهیمی مانند تهدید علیه

بهداشت عمومی یا ایجاد مزاحمت مورد رسیدگی قرار گرفته است. با این حال، در این موارد نیز محور اصلی حمایت، سلامت انسان یا نظم عمومی بوده و نه حمایت مستقیم از حیوان به عنوان موجودی دارای نیازهای زیستی و رفاهی. در مواردی که حیوان متعلق به شخص دیگری بوده است، دعوا غالباً در قالب مسئولیت مدنی یا اتلاف مال مطرح شده و حیوان صرفاً به عنوان مال مورد حمایت قرار گرفته است. این وضعیت نشان‌دهنده رویکرد سنتی حقوق ایران نسبت به حیوانات است که هنوز تا حد زیادی مبتنی بر مفهوم مالکیت و ارزش اقتصادی حیوان باقی مانده است.

با وجود این محدودیت‌ها، تحولات اجتماعی و افزایش حساسیت عمومی نسبت به رفاه حیوانات نشان می‌دهد که زمینه برای بازنگری در سیاست جنایی در این حوزه فراهم شده است. رشد فعالیت سازمان‌های مردم‌نهاد، افزایش آگاهی عمومی و توجه رسانه‌ها به موارد حیوان‌آزاری و بدرفتاری با حیوانات، بیانگر آن است که جامعه نسبت به این موضوع واکنش اخلاقی و اجتماعی فزاینده‌ای نشان می‌دهد. این تحولات می‌تواند قانون‌گذار را به سمت تدوین مقرراتی سوق دهد که ضمن حفظ تعادل میان حقوق مالکیت و الزامات اخلاقی و اجتماعی، از حیوانات در برابر رفتارهای ناشی از بی‌مسئولیتی و اهمال نیز حمایت کند.

در مجموع می‌توان نتیجه گرفت که اهمال در نگهداری حیوانات، اگرچه از نظر ساختار رفتاری و عنصر روانی با حیوان‌آزاری عمدی تفاوت دارد، اما از حیث آثار و پیامدها می‌تواند آسیب‌های جدی و جبران‌ناپذیری به همراه داشته باشد. فقدان جرم‌انگاری صریح، ابهام در تعریف تکالیف مالک و دشواری اثبات رابطه سببیت از مهم‌ترین چالش‌های موجود در این حوزه محسوب می‌شود. از این رو، برای تحقق حمایت مؤثر از حیوانات، ضروری است که قانون‌گذار با تعیین معیارهای حداقلی نگهداری، تعریف دقیق مسئولیت سرپرستان حیوان و پیش‌بینی ضمانت اجرای متناسب، چارچوبی روشن برای مقابله با اهمال در نگهداری حیوانات فراهم آورد. چنین رویکردی می‌تواند ضمن تقویت حمایت حقوقی از حیوانات، به ارتقای نظم اجتماعی، بهداشت عمومی و مسئولیت‌پذیری شهروندان نیز کمک کند.

با توجه به تحلیل‌های انجام‌شده، می‌توان نتایج زیر را مطرح کرد:

۱. در نظام حقوقی ایران، اهمال در نگهداری حیوانات به عنوان جرم مستقل شناخته نشده است.
۲. مقررات موجود بیشتر از مالکیت اشخاص یا سلامت عمومی حمایت می‌کنند، نه از رفاه حیوان.
۳. امکان تعقیب کیفری در شرایط خاص وجود دارد، اما این امر مبتنی بر تفسیر موسع قوانین است و انسجام ندارد.
۴. مبانی فقهی و اخلاقی کافی برای حمایت از حیوانات در حقوق اسلامی وجود دارد.
۵. تجربه کشورهای دیگر نشان می‌دهد که جرم‌انگاری صریح اهمال موجب کاهش سوءرفتار و ارتقای فرهنگ مسئولیت‌پذیری می‌شود.

در نهایت می‌توان گفت که تحول در نگرش حقوقی نسبت به حیوانات از «مال» به «موجود زنده نیازمند حمایت» ضروری است. سیاست جنایی نوین باید بر مسئولیت سرپرستی و تکلیف اخلاقی و قانونی مالک تأکید کند.

پیشنهادهات

پیشنهادهات تقنینی

۱. تصویب قانون جامع حمایت از حیوانات
۲. تعریف دقیق اهمال و مصادیق آن
۳. تعیین استانداردهای حداقلی نگهداری

۴. پیش‌بینی مجازات‌های متناسب (جریمه، حبس، محرومیت از نگهداری)

۵. ایجاد ضمانت اجرای اداری در کنار ضمانت اجرای کیفری

پیشنهادهای اجرایی

۱. آموزش عمومی درباره مسئولیت نگهداری حیوانات

۲. تقویت نظارت دامپزشکی

۳. حمایت از سازمان‌های مردم‌نهاد فعال در حوزه حیوانات

۴. ایجاد سامانه گزارش مردمی

۵. برگزاری دوره‌های آموزشی اجباری برای متخلفان

منابع و مآخذ

اردبیلی، محمدعلی. (۱۳۹۶). *حقوق جزای عمومی* (جلد اول). تهران: انتشارات میزان.

گلدوزیان، ایرج. (۱۳۹۸). *بایسته‌های حقوق جزای عمومی*. تهران: انتشارات مجد.

میرمحمدصادقی، حسین. (۱۳۹۷). *جرایم علیه اشخاص و اموال*. تهران: انتشارات میزان.

قانون مجازات اسلامی. (۱۳۹۲). تهران: روزنامه رسمی جمهوری اسلامی ایران.

قانون حفاظت و بهسازی محیط زیست. (۱۳۵۳). تهران: روزنامه رسمی جمهوری اسلامی ایران.

قانون شکار و صید. (۱۳۴۶). تهران: روزنامه رسمی جمهوری اسلامی ایران.

مجموعه مقالات حقوق محیط زیست. (۱۳۹۵). تهران: دانشگاه تهران.

Animal Welfare Act 2006. (2006). United Kingdom.

Favre, D. (2018). *Animal law: Welfare, interests, and rights* (2nd ed.). New York: Wolters Kluwer.

Sunstein, C. R., & Nussbaum, M. C. (Eds.). (2004). *Animal rights: Current debates and new directions*. Oxford: Oxford University Press.

Tierschutzgesetz (Animal Protection Act). (2006). Germany.

United States State Animal Neglect Statutes. (2020). Animal Legal & Historical Center, Michigan State University.

The Effect of Job Satisfaction on Employee Productivity by Mediating Organizational Culture

Seyed Mohammad Taher Eshaghi¹

Abstract

Neglect in the care of animals has emerged as a significant issue within criminal law and environmental law. In recent years, with the growing culture of keeping companion animals and increasing social sensitivity toward animal rights, this issue has gained particular importance. Behaviors such as failure to provide adequate nutrition, insufficient medical care, keeping animals in unhygienic or dangerous conditions, and abandoning animals may constitute forms of neglect.

This study aims to examine the criminal dimensions of neglect in the care of animals within the Iranian legal system. It analyzes the legal, material, and mental elements of such conduct and evaluates its position within existing laws. In addition, by examining legal gaps, judicial practices, and briefly comparing certain foreign legal systems, the research explores the challenges and possible solutions for strengthening criminal protection of animals.

The findings indicate that although some scattered provisions related to animal protection exist in Iranian laws, there is no comprehensive and explicit legislation addressing neglect in animal care. Therefore, the need for clearer criminalization and legal reform in this field is strongly felt.

Keywords

Neglect, Animals, Criminal Liability, Environmental Law, Criminalization, Animal Protection

1. Master's Degree in Criminal Law and Criminology, Islamic Azad University.